

ŠUMAVSKÉ PÁTEŘÍKOVÉ HUTĚ

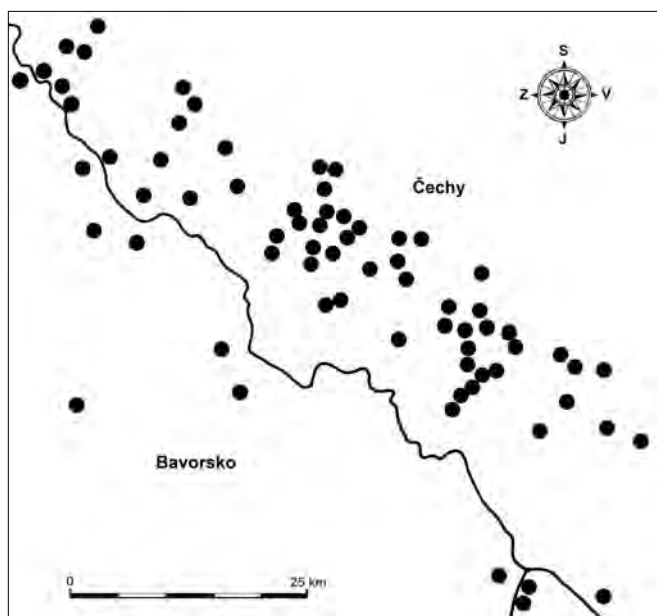
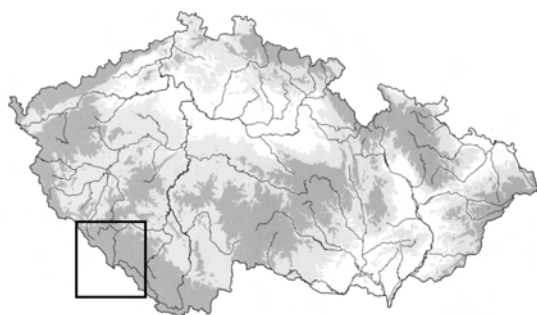
Jiří Fröhlich

Typickým výrobkem šumavských sklářských hutí byly korálky do růženců, tzv. páteříky, které také sloužily jako platidlo při obchodu s domorodci. Převážně byly vedlejším produktem hutí, ale doloženy jsou i sklárny produkující výhradně páteříky. Vyráběly se prakticky ze všech tehdy známých druhů skel. Nejčastěji byly jednobarevné – modré, medově žluté, čiré opalínové, mléčné zelené, fialové, rubínové, černé a červené barvy pečetního vosku. Kombinací skel různých barev vznikaly korále z čirého skla s modrou vložkou a čiré či medově žluté korále se zatavenými barevnými skleněnými broky. Tvarově se podařilo rozlišit celkem 19 základních typů (Fröhlich 1989, 22–23, obr. 6). Starší se vyráběly navíjením, mladší pak mačkáním z tyčinky, což umožnilo vytvářet náročnější tvary.

Páteříkové hutě jsou v německém prostředí označovány jako Patterlhütte, Batterlhütte či Bettlhütte. Název výrobku páteřík je odvozen ze staročeského pojmenování páteř pro růženec. Podoba růženců, jak je známe z novověku, vznikla v 15. století. Jim ale předcházely modlitební šňůry opatřené korálky (Omelka – Řebounová 2008, 890). V 16. století byly růžence běžnou součástí domácností (např. ve Vodňanech: Stuchlá 2003, 15, 18, 58, 127, 144) a často se dávaly spolu se zasnulým do hrobu (např. Omelka – Řebounová 2008). Kromě ze skla se páteříky vyráběly z mnoha dalších materiálů, z kosti, parohoviny, dřeva, jantaru, gagátu, mušloviny, korálu, kamene, drahých kovů, polodrahokamů, mosazi atd. (Omelka – Řebounová 2008, 897–898). V pražských městech do r. 1419 působil 27 výrobců a v letech 1370 až 1393 jich dokonce pět bylo mezi staroměstskými měšťany (Winter 1906, 144). Teprve ale sklárny zajistily masovou výrobu páteříků a lepší cenovou dostupnost.

Tento článek podává základní informace o šumavských páteříkových hutích a podstatně doplňuje předchozí soupisy na toto téma (Blau 1941: 32 hutí; Štiess 1971: 34 hutí). Není založen na novém archivním průzkumu. Vychází z publikovaných zdrojů a také z nálezů páteříků v areálech hutí. Z 61 doložených páteříkových hutí byly páteříky nalezeny ve 46 z nich.

Nejstarší šumavské sklárny jsou doloženy ve 14. století. Počátky výroby páteříků na Šumavě nejsou známy, ale je jisté, že se tak dělo již ve středověku. V sousedním Bavorském lese pracovala páteříková huť v Rabensteinu u Zwieselu v r. 1421 (Blau 1954, 31). Kolem roku 1430 byly šumavské páteříky před-

Obr. 1. Rozmístění páteříkových hutí na Šumavě, v přilehlém Bavorském lese a rakouské Mlýnské čtvrti

mětem čilého vývozu přes Norimberk až ke španělským hranicím (*Hetteš 1974, 260*). V 16. století počet páteříkových hutí vzrostl. V druhé polovině 16. století zakázal sklářům nový majitel vimperského panství Vilém z Rožmberka výrobu páteříků, ale jak dokládá dopis vimperského úředníka Jana Černého z Vnoře z roku 1564, tak sklář Vlček jeho nařízení ignoroval (*Gross 1908–1909, 95–96*). Před třicetiletou válkou se šumavské páteříky vyvážely ve velkém množství prostřednictvím norimberských obchodníků do celého tehdy známého světa a používány byly například jako platidlo při obchodu s domorodci. Odvážely se v sudech, přičemž jeden obsahoval až 200 000 kusů. Na formanský vůz se vešlo 4 až 5 sudů. Jeden sklář vyrobil za den jeden až tři tisíce páteříků. Celkově se vyráběly milióny kusů (*Lněničková 1996, 15–16*). Odbyt páteříků začal váznout počátkem 18. století a v důsledku toho v r. 1718 nařizovala kněžna Marie Arnoštka z Eggenberka zrušit část vimperských skláren (*Mareš 1893, 68–69*). Přesto v celém průběhu 18. století na Šumavě páteříky vyráběly již desítky hutí. V 19. století páteříky produkovalo jen několik skláren, a to výhradně jako doplněk výroby dutého skla. Začaly se vyrábět větší korále, někdy odlišných tvarů (*Fröhlich 1989, 24*). Pak tuto výrobu vytlačilo Jablonecko.

Výroba páteříků je typická pro Šumavu, ale vyráběly se i v okolních oblastech, v Českém lese (Dolní Fichtenbašská huť, Mezholezy, Kosteliště, Lískovec, Dolní a Horní huť na statku Mutěnin, Draxelhütte, Slatina, Frančina huť, Plešská huť, Nová huť u Nových Domků a Stará Knížecí huť: *Procházka 2009*), v Bavorském lese (např. Rittsteig, Rabenstein, Hirschschlag, Breitenau u Bischofsmais: *Blau 1941, 90*; Bodenmais: *Haller 1981, 10–18*; Lohberg: *Winkler 1981, 67, 258*; Frauenau: *Wagner 1985, 69*; Reichenau: *Praxl 1991, 66*), v Hornofalckém lese (Perlhütte u Waldmüchenu: nálezy v expozici zámku Theuern) či v Mlýnské čtvrti (Sonnenschlag, Schwarzenberg: *Haudum 1980, 41–42, Abb. 75*; Perlhütte u Weitersfeldenu: *Mitmannsgruber 1967, 22*; huť na Sternsteinu u Bad Leonfeldenu: *Schwanzar 1991, 59*; *Lehner 1992, 87*).

Archeologickými průzkumy byly páteříkové hutě objeveny také v Novohradských horách, kde se páteříky vyráběly na místě mladší polohy sklárny na Vilémově hoře v Nové Huti (*Fröhlich 1994a, 6*), ve sklárně na místě pozdějšího Terčího dvora (*Fröhlich 1996, 3*) a v Šancích u Pohoří (*Volf – Volf 2007, 117–118*). V ostatních, vzdálenějších českých oblastech se páteříky vyráběly ojediněle. Doloženy jsou v jindřichohradeckých hutích (*Teplý 1936, 54*) a na Českomoravské vrchovině ve sklárně u Bozejova na Pelhřimovsku (*Hrubý et al. 2009, 491–492, Fig. 10–15*), kde jistě souvisejí s osobou huťmistra Valentina Antonína Müllera, který na huť přišel v r. 1703 z Helmbašské sklárny u Vimperka, kde se páteříky vyráběly. Ve stovkách zde nalezených páteříků jsou převážně typy známé ze Šumavy. Výjimkou jsou kónický korálek ze žlutohnědého skla a miniaturní korálky dlouhé 5 mm (*Fröhlich 2006*). Páteříky byly také nalezeny ve sklárně u Salačovy Lhoty na Pacovsku (nepublikovaný průzkum P. Duffka a V. Simoty). V severních Čechách se vyráběly páteříky od druhé poloviny 16. století na Jablonecku (*Nový 2008, 71*) a na Českolipsku jsou známy barokní páteříkové sklárny ve Svojkově (*Sacher 1965*) a u Polevska (*Schebek 1878, 134–135*). V Lužických horách je také od 18. století doložena úprava páteříků (perel) broušením (*Hais 2014, 107*).

Z výše uvedeného je patrné, že šumavské sklářské hutě měly zásadní podíl na výrobě páteříků. Budoucím úkolem bude porovnat nálezy z hutí se skleněnými páteříky na růžencích vyzvednutých při archeologických výzkumech pohřebišť.

KATALOG ŠUMAVSKÝCH PÁTEŘÍKOVÝCH HUTÍ¹

1. Svojsje, sklárna na Kašperskohorsku. Je možné, že jde o sklárnu patřící v polovině 15. století k hradu Kašperk. Jistě je sklárna ve Svojsi doložena v r. 1523 a v r. 1565 sklárny dvě, ve kterých výroba zanikla v r. 1629. Nálezy páteříků poblíž vsi a u čp. 11 mohou z nich pocházet (*Fröhlich 1995, 97*).

2. Vogelsang, sklárna na Kašperskohorsku. Rovněž tato sklárna snad patřila v polovině 15. století k hradu Kašperk, což je doloženo až v r. 1584. Sklářská výroba byla ukončena v r. 1891. V letech 1606–1609 byly vyrobené páteříky dodávány do Norimberka (*Blau 1941, 93–96*). Výroba páteříků je zmíněna opět od r. 1726 a na přelomu 18. a 19. století. Jejich výroba zanikla v r. 1828 (*Lněničková*

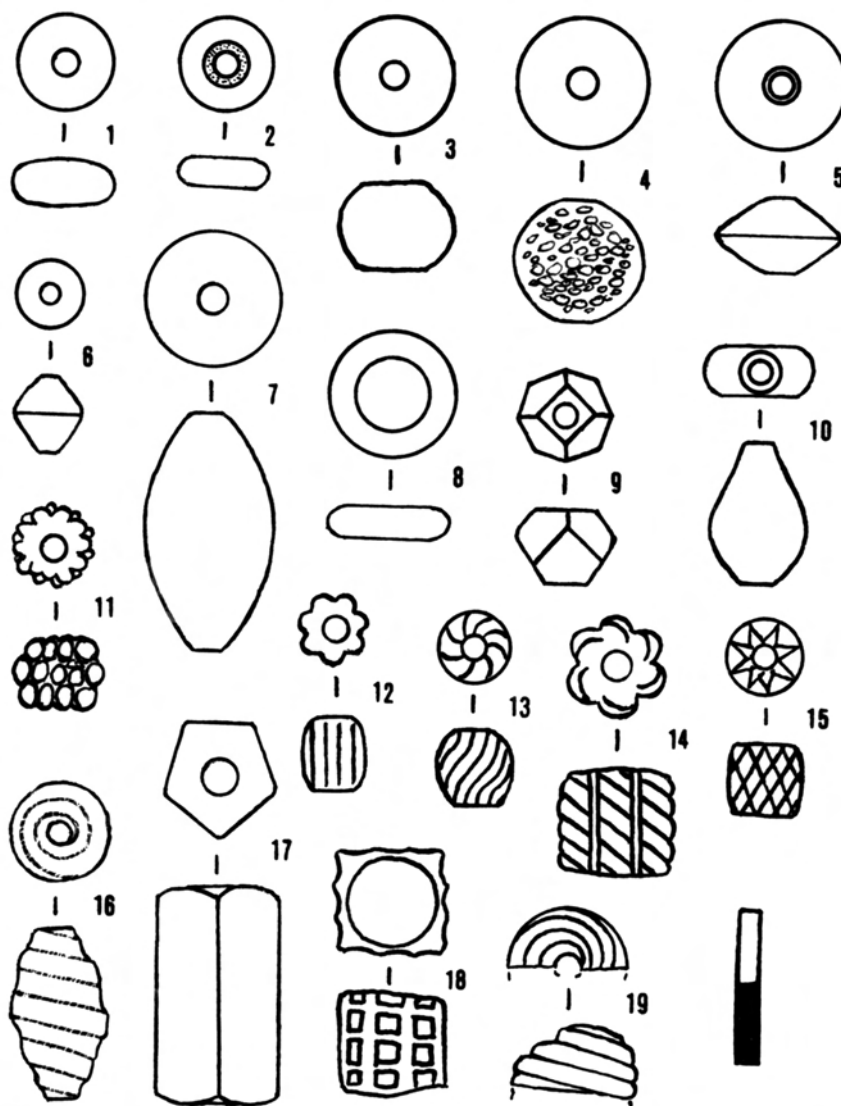
1989). Páteříky byly nalezeny i při archeologickém průzkumu (*Fröhlich 1995, 99*).

3. Antnerova na panství hradu Hus. Nelze vyloučit, že s touto sklárnou, zmíněnou v r. 1456, souvisejí nálezy páteříků u zaniklého čp. 5 v Cudrovicích (*Praxl 1983, 72, pozn. 25*).

4. Skelná Huť, Glashütten na Nýrsku. Sklárna je doložena v letech 1461 a 1620. Lokalita je uvedena v seznamu páteříkových hutí (*Blau 1941, 90*).

5. Mízava u Křišťanova. První zmínka o sklárně je z r. 1470. V r. 1741 byla prodána jako běžná zemědělská usedlost. Páteříky byly získány povrchovým sběrem v areálu sklárny (*Fröhlich 1989a, 51; týž 1994, 93*).

1 Známá data o existenci skláren, pokud nebyla aktualizována, jsou převzata z *Fröhlich 2003, 618, 622*. Nemusejí ale nutně odpovídat době výroby páteříků.

Obr. 2. Typy šumavských páteříků (podle Fröhlich 1989). 1–17, 19 barokní odpadová vrstva Tomášovy hutě; 18 Kösnerova huť ve Vimperku, druhá polovina 19. století

6. Hüttstatt u Mízavy u Křišťanova. Jméno a nálezy páteříků ukazují na polohu sklárny (Pils et al. 1995, 64).

7. Šlemarova, později Hutní Dvůr na Vimpersku. Sklárna doložená v letech 1552–1722 vyráběla páteříky (Blau 1941, 90). Podle povrchového archeologického průzkumu byla v provozu snad již od sklonku středověku. Na mapě 1. vojenského mapování již nese název Hütten hof. Archeologický sběr doložil páteříky, ale časově nezařaditelné (Fröhlich 1989, 11).

8. Onen Svět, Jenewelt u Javorné. Povolení ke stavbě huti bylo vydáno v r. 1494. Huť zanikla pravděpodobně v r. 1622. V letech 1578–1618 se na huti připomíná páteříkový sklář Jakub Rüppel (Blau 1932, 413; Kudrlička 1986, 173).

9. Vlčkova, později Janouškova, Helmbašská a Michlova na Vimpersku. Poprvé je zmíněna jako Zíkova v r. 1531. V r. 1693 byla přeložena na jiné stanoviště. Výroba páteříků je uvedena r. 1564 (Gross 1908–1909, 95) a 1683 (Mareš 1893, 87). Ve druhé polovině 17. století zdokonalena jejich výroba (Mareš 1893, 34). Doloženy jsou též archeologicky (Fröhlich 1989, 7–8).

10. Kryštofova, Huť pod Boubínem na Vimpersku. Poprvé zmíněna v r. 1552 a zrušena v r. 1722. V r. 1600, 1687 a po r. 1716 je zmíněna výroba páteříků (Mareš 1893, 67, 70–71). Ty byly nalezeny i při archeologickém průzkumu (Fröhlich 1989, 8–9).

11. Kryštofova, druhá poloha huti na svahu Boubína, 1 km jihovýchodně od předchozí (Fröhlich 1989, 9). Páteříky jsou zde doloženy archeologicky (Fröhlich 1989, 9).

12. Vltavská zrcadlová na Vimpersku. První zmínka o sklárně je z r. 1554 a zanikla ve dvacátých letech 18. století. Výrobu páteříků připomíná její jméno na mapě 1. vojenského mapování Woldauer betl hütten. V r. 1689 bylo povoleno vyrábět páteříky v páteříkové huti postavené opodál původní sklárny (Mareš 1893, 83). Páteříky byly nalezeny i při archeologickém průzkumu (Fröhlich 1989, 7).

13. Svatá Magdalena na Volarsku. Sklářská huť u kostela sv. Maří Magdaleny je v pramenech zmíněna v letech 1529 a 1562. Její polohu se zatím nepodařilo objevit. Starousedlíci na jejím místě sbírali páteříky (Praxl 1963, 68).

- 14. Štegarova** u Volar. Sklárna vznikla na sklonku první poloviny 16. století (*Kovář 2011*) a zanikla v r. 1807. Koncem 17. století žádal huťmistr o povolení výroby páteříků a začal je vyrábět. V r. 1717 zde bylo zaměstnáno 20–22 páteříkářů. Výroba páteříků je doložena i v r. 1767 (*Mareš 1893*, 103–106). Větší množství páteříků bylo nalezeno i při archeologickém průzkumu.
- 15. Preisslerova**, Hüttenhanselhütte u Javorné. Sklárna existovala před polovinou 16. století (*Kudrlička 1986*, 173). Jako páteříkář je označen v letech 1613 a 1615 skelmistr Ondřej Preissler, zvaný Ondřej Sklenarz Petrlowy (*Blau 1932*, 400, 413). V roce 1698 byla huť přeložena na Brunst. Sklárna postupně měla dvě stanoviště, Zejbišský a Eisnerův dvůr (*Holý 2007*, 167–169). Při archeologickém průzkumu sklárny u Zejbišského dvora nalezena polovina páteříku (*Volf 2008*, 33).
- 16. Páteříková** u Javorné. Nepřímá zmínka o páteříkové sklárně je údajně z r. 1565 (*Kudrlička 1986*, 177). Konkrétní zprávy o Páteříkové huti jsou ale až z r. 1622 a v berní rule (*Kudrlička 1986*, 177; *Holý 2007*, 172). Výroba patrně zanikla kolem přelomu 18. a 19. století. V jejím areálu byla nalezena polovina páteříku (*Fröhlich 2009*, 86).
- 17. Stará Lhota**, Freihöls u Nýrska. Sklářská huť stála před r. 1550 (*Blau 1932*, 416–417).
- 18. Starý Láz**, Starlitz u Nýrska. Osada Starý Láz je poprvé doložena v r. 1450. Lokalita je uvedena v přehledu páteříkových hutí (*Blau 1941*, 90).
- 19. Svatá Kateřina**, Gerlova u Nýrska. Huť vznikla po r. 1578, poprvé je zmíněna v r. 1582 a v r. 1617 se ve sklárně již nepracovalo (*Holý 2007*, 92–93). Uvedena je v přehledu páteříkových hutí (*Blau 1941*, 90).
- 20. Tomášova**, Stará Šlemarova na Vimpersku. Huť je poprvé zmíněna v r. 1601. Roku 1722 vyhořela a provoz již nebyl obnoven. Výroba páteříků je doložena po roce 1670 (*Mareš 1893*, 21, 73). Při archeologické sondáži byl získán početný soubor páteříků všech známých typů (*Fröhlich 1989*, 9–10).
- 21. Šeravská** na Vimpersku. Nejvýše položená huť na Vimpersku se poprvé připomíná v roce 1602. Na rozlehlé šeravské planině postupně patrně měla dvě polohy. Páteříky se v ní vyráběly před r. 1678, koncem 17. století a také v r. 1736 (*Mareš 1893*, 78–80). Poslední zmínka o huti je z r. 1753. Při archeologickém průzkumu byly nalezeny četné páteříky (*Fröhlich 1989*, 12–13).
- 22. Masáková Lhota**, Mehlhüttl u Stach. Huť vyráběla páteříky, které v letech 1604–1609 byly dodávány do Norimberka (*Blau 1941*, 90, 92–95). Patrně jde o jednu ze dvou stašských skláren zmíněných v r. 1614 a zaniklých po r. 1622 (*Holý 2007*, 285, 287).
- 23. Stará huť** v rychtě Kochánov. Huť neznámého jména, je poprvé zmíněna v r. 1606 (*Kolektiv 1988*, 567). V místě byly nalezeny páteříky (*Blau 1932*, 414–415).
- 24. Paště** na rychtě Stodůlky na Hartmanicku. První zmínka o huti je z r. 1608. Výroba páteříků je doložena v r. 1654 (*Mareš 1893*, 147). V berní rule jsou uvedeni dva výrobci páteříků. Patrně totožné s páteříkovou hutí v rychtě Stodůlky, která byla v r. 1713 zřícená a v r. 1734 údajně vyhořela (*Blau 1954*, 34; *Štiess 1971*, 297). V místní části Staré Hutě bývaly u zaniklé sklárny vyorávány páteříky (*Malá 2010*, 30, vložena mapka). Neověřené jsou údajné pozůstatky sklářské pece u ruin čp. 13 v Prostředních Paštích (*Malá 2010*, 25).
- 25. Kaltenbrunn**, později Huťský Dvůr u Horní Plané. Sklárna byla postavena počátkem 17. století a výrobu ukončila v roce 1715. Výroba páteříků je poprvé zmíněna v r. 1694, kdy v červnu bylo vyrobeno 5 400 páteříků. V roce 1709 sklárna vyrobila 1 683 000 páteříků (*Mareš 1893*, 112). Naposledy je zmiňován páteříkář v r. 1713 (*Essl 1921*, 80, 85). Páteříky jsou doloženy i archeologickým výzkumem (*Fröhlich – Gelnar 2001–2002*, 205).
- 26. Skelná**, Glaserwald v rychtě Stodůlky na Hartmanicku. Sklárna vznikla po r. 1617 a zanikla v r. 1687. Výrobu páteříků dokládají jejich nálezy pod školou (*Kolektiv 1988*, 650, 679).
- 27. Zadní Chalupy**, Hinterhäuser na Nýrsku. Zde stála sklárna v letech 1618–1698. Doložena je výroba páteříků (*Blau 1932*, 416). V r. 1697 zmíněn páteříkář Mathias Holle (*Blau 1941*, 91).
- 28. Babylon** u Hartmanic. V r. 1619 byly vyráběny páteříky na dvoře Babylon (*Blau 1956*, 89). Sklárna zanikla kolem r. 1640.
- 29. Magerlova** u Horní Vltavice. Založena byla před r. 1621 a zanikla před r. 1687 (*Mareš 1893*, 67, 82). Ve druhé polovině 17. století je zmíněna jako páteříková (*Záloha 1986*, 108). Páteříky jsou doloženy i archeologicky (*Fröhlich 1989*, 14).
- 30. Korkusova** na Vimpersku. Sklárna vznikla před r. 1625 a zanikla po r. 1755. Její přesná poloha není známa. Na poli u čp. 6 byl nalezen opalínový páteřík, který ale s hutí nemusí souviset (*Fröhlich 1989*, 15).
- 31. Nová Pockova** na Stašsku. Huť zmíněná v r. 1685 jako Horejší a na mapě 1. vojenského mapování ji najdeme pod jménem Bockhütten Neue. Huť zanikla v polovině 18. století. Výroba páteříků je doložena archeologicky (*Fröhlich 1989*, 18).
- 32. Železná Ruda**. Huť byla založena v r. 1691. Opuštěna byla v letech 1715–1724. V r. 1715 zmíněna výroba páteříků (*Häupler 1992*, 215). V místě huti byly nalezeny páteříky (*Blau 1941*, 90).
- 33. Hüttwiesen**, poloha ve volarských lesích zmiňovaná v r. 1688. Našly se tam páteříky (*Praxl 1983*, 72, pozn. 22).
- 34. Hüttstatt**, poloha u Milešic pod Malým Bobíkem. Našly se tam páteříky (*Praxl 1983*, 72, pozn. 23).
- 35. Michlova huť** na Vimpersku. Druhá poloha huti založené v roce 1693 a zaniklé před r. 1770. V roce 1701 uzavřena smlouva na dodávání páteříků do Frankfurtu. Výroba páteříků je doložena i v dalších letech počátku 18. století (*Mareš 1893*, 89, 92). Jeden páteřík byl nalezen i při povrchovém průzkumu (*Fröhlich 1989*, 8). V Tereziánském katastru je k r. 1757 na huti uveden výrobce různých (*Chalupa a kol. 1966*, 269).
- 36. Jelenov** u Svojshe na Kašperskohorsku. První zmínka o sklárně je z r. 1714, kdy zde mj. pracovali dva výrobci páteříků. Výrobci páteříků jsou zmíněni i v letech 1721, 1738 a 1772. Zprávy o sklárně končí v r. 1782 (*Lněničková 1990*). Páteříky jsou doloženy i archeologicky (*Fröhlich 1989*, 101).
- 37. Břežská**, Nová Šlemarova u Horní Vltavice. Povolení ke stavbě sklárny bylo vydáno v r. 1725 s právem vyrábět

mj. páteřky (Mareš 1893, 76). Huť zanikla nedlouho po r. 1765. Výroba páteřků je doložena též archeologicky (Fröhlich 1989, 12). Štiess (1971, 296) tuto páteřkovou huť uvádí dvakrát.

38. Kubova na Vimpersku. Povolení ke stavbě huti bylo vydáno v r. 1728 a výrobu zahájila o rok později. Zanikla již v r. 1736. Majitel měl povolení vyrábět mj. páteřky (Mareš 1893, 100). Ty také byly doloženy při povrchovém archeologickém průzkumu (Fröhlich 2009, 88–89).

39. Muckenhofská v rychtě Hamry. Doložena v letech 1731 až 1799 nebo 1802. V r. 1750 z huti zmíněn páteřkář (Bedlmacher) Stefan Schwinghammer (Blau 1941, 91).

40. Vatětická u Hartmanic. Sklárna vyrábějící mj. páteřky byla založena po r. 1740. Zcela jistě byla v provozu v r. 1744. Vyhašena byla v r. 1748 (Lněničková 2001).

41. Hluboká, Tiefenthalerhütte, Eisnerova na Kašperskohorsku. Sklárna byla založena v r. 1754, ale již v letech 1786–1787 ukončila provoz (Lněničková 1995). Výroba páteřků je doložena v r. 1784 spolu s dutým sklem (Štiess 1956, 115) i archeologicky (Fröhlich 1995, 104).

42. Adlerova, Röhrenberská u Strážného. Sklárna byla postavena v r. 1755 a po r. 1759 je doložena výroba páteřků (Mareš 1893, 101). Ty jsou doloženy i archeologickým průzkumem (Fröhlich 1989, 15). Huť zanikla v r. 1794.

43. Nová Šeravská na Vimpersku. Poslední stanoviště Šeravské huti je u Račího potoka. S výstavbou huti bylo započato v roce 1756 a vyhašena byla v r. 1872. V roce 1764 vyprodukovala 22 miliónů páteřků v ceně 5 866 zlatých (Mareš 1893, příloha CIV, v textu na s. 81 chybně 22 000). V r. 1784 vyráběla výhradně páteřky (Štiess 1956, 115). Páteřky jsou doloženy i archeologicky (Fröhlich 1989, 13).

44. Stará Zelenohorská u Srní. Sklárna byla založena v r. 1757 a výroba byla ukončena před r. 1782. Páteřky byly nalezeny při archeologickém průzkumu (Fröhlich 1995, 108).

45. Buchingrův Dvůr na Kašperskohorsku. Huť sem byla přenesena v letech 1765–1766 z Jelenova (Lněničková 1995, 122, pozn. 22). Sklárnou připomíná její název Alte glas hütten na mapě 1. vojenského mapování. Páteřky byly doloženy archeologickým průzkumem (Fröhlich 1995, 106).

46. Nové Domky, Bergerhütte na Kašperskohorsku. Sklárna postavena v roce 1768 a zanikla r. 1792 (Kuncl 2014, 170). Výroba páteřků je doložena v letech 1770–1792 (Kuncl 2014, 170) i archeologicky (průzkum J. Čáni, J. Fröhlich a L. Miliťká v r. 2014).

47. Adlerova na Pláních u Kvildy. Přesná poloha huti postavené v r. 1774 a zrušené před r. 1795 nebyla dosud zjištěna. V přibližném okolí huti byl nalezen páteřek (Fröhlich 1989, 19).

48. Leturnerhütte u Hůrky. Sklárna je poprvé připomínána v r. 1778. Zanikla před r. 1840. Páteřek nalezený v odpadové vrstvě sklárny dokládá místní výrobu (Fröhlich 1993, 167).

49. Nová Zelenohorská u Srní. Založena byla patrně po požáru Staré Zelenohorské hutě. Povolení k výstavbě nové hutě na duté sklo a páteřky bylo vydáno v r. 1782

(Mareš 1893, 59–60). Výroba páteřků je doložena hned v r. 1782 (Blau 1941, 90) a v r. 1784 (Štiess 1956, 115). Huť zanikla v r. 1799. V areálu hutě byla nalezena polovina páteřku (Fröhlich 1995, 108).

50. Horní Antigl u Kvildy. Při založení sklárny v r. 1786 jedna z pecí patřila výrobě páteřků. Jejich výroba je zmíněna ještě v r. 1790 a 1802 (Kuncl 2014, 164). Výroba v huti byla ukončena v r. 1808 nebo 1818. Páteřky jsou doloženy i archeologickým průzkumem (Fröhlich 1995, 102).

51. Woldřichova, Stašská, Eisnerova u Kúsava. Založena byla v r. 1788. V r. 1822 za huťmistra Eisnera vyrobilo 5 tovaryšů milióny páteřků všech barev (Štiess 1966, 86). V roce 1875 byla sklárna přemístěna na jiné místo. Výroba páteřků je doložena též archeologicky (Fröhlich 1989, 21).

52. Augustinhütte, Annín u Hartmanic. V r. 1796 byla podána žádost na stavbu huti a ta zahájila výrobu v následujícím roce. Nová sklárna měla mj. páteřkovou pec, která byla zrušena v r. 1803 (Štiess 1954, 208–209). Sklárna zanikla po II. světové válce (Kudrlička 1986, 143–147).

53. Bettelhütte u Horské Kvildy. Výrobu páteřků dokládá jméno huti založené v r. 1798 (Starý 2001, 49). Páteřky vyráběli 2–3 skláři (Vávrová 2005, 85). Huť snad stála v místě zvaném Grandl (Fröhlich 2009, 89).

54. Zlatá Studna u Horské Kvildy. Sklárna byla založena v roce 1799. Výroba páteřků byla v počátcích provozu (Štiess 1951, 206), konkrétně je zmíněna v r. 1819 (Kuncl 2014, 162). Páteřek zde našel kunsthistorik Jan Mergl. Sklárna zanikla v r. 1880.

55. Stará huť u Vogelsangu na Kašperskohorsku, horní huť. Výroba páteřků ve Staré huti je doložena v r. 1780 (Blau 1954, 35). Huti se mohou též týkat písemné zprávy o výrobě páteřků na Vogelsangu. Četné páteřky byly získány při archeologickém výzkumu areálu sklárny z 18. století (Fröhlich 2003, 623–624).

56. Stará huť u Vogelsangu na Kašperskohorsku, dolní huť. Další poloha vogelsangské huti. Při povrchovém průzkumu v širším areálu huti byly nalezeny páteřky, datované keramickými nálezy do 18. století (Fröhlich 1995, 99). Také s touto hutí mohou souviset zprávy týkající se Vogelsangu.

57. Páteřková v Jezerním lese na Železnorudsku. Název huti dokládá výrobu páteřků. Podle stáří lesního porostu je zřejmé, že nepracovala již koncem 18. století (Komárek 1882, 38). Přesná poloha není známa, Štiess (1971, 297) huť mylně lokalizuje na Prenet.

58. Biertopf, Františkov u Kvildy. Huť byla postavena r. 1802 a výroba byla zastavena v r. 1887. V r. 1815 vyráběny v jedné peci s šesti pánvemi páteřky, které měly dobrý odbyt v Turecku (Blau 1956, 49).

59. Nový Brunst na Železnorudsku. V huti se vyrábělo sklo od r. 1829 do konce 19. století. Výrobu páteřků dokládá nález korálku z mléčného skla (Fröhlich 2009, 87).

60. Klášterský Mlýn u Rejštejna. Huť pracovala v letech 1836–1947. V počátcích huti je doložena výroba korálků (Štiess 1951, 202).

61. Kösnerova ve Vimperku. Založena byla v r. 1861, ale již v r. 1887 byla na jejím místě postavena nemocnice. Výroba páteřků je doložena jejich nálezy (Solar 1970, 25).

Malých páteříkových hutí bylo na Šumavě jistě více, než přináší tento přehled. U řady z nich ale není znám jejich výrobní sortiment. Pro další případné páteříkové sklárny také mohou svědčit nálezy páteříků. V prachatickém muzeu jsou uloženy páteříky z Libínského Sedla (Fröhlich 1989, 17). Nalezeny byly též u Petrovic, Starých Prachatic, Horního Záblatí, Křeplíc, Volovic, Cvrčkovic a u Prachatic na úpatí Vejrovčice, nad Strachotínským dvorem a na Skalce (Mareš – Sedláček 1913, 199, 257, 288). Korálky nalezené ve Sklářích u Vimperka (Praxl 1983, 72), které mě předložil nálezce, nebyly klasické páteříky.

LITERATURA

- Blau, J. 1934: Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde. Pilsen.
- Blau, J. 1941: Patterlmacher und Patterlhütten im Böhmerwald. Mitteilungen aus der älteren Zeit der Glasmacherei im böhmisch-bayerischen Grenzgebirge, Glastechnische Berichte 19, 89–98.
- Blau, J. 1954: Die Glasmacher im Böhmer- und Bayerwald in Volkskunde und Kulturgeschichte. Kallmünz–Regensburg.
- Blau, J. 1956: Die Glasmacher im Böhmer- und Bayerwald, II. Band: Familienkunde. Kallmünz–Regensburg.
- Essl, A. 1921: Drei Glashütten als Besiedler von Böhmerwaldteilen, Festschrift zur Feier des 50jährigen Bestandes des Staats-Obergymnasiums in Krummau. Krummau, 73–98.
- Fröhlich, J. 1989: Sklárny střední Šumavy. Výsledky archeologického průzkumu. Sušice.
- Fröhlich, J. 1989a: Mízavská sklárna, Výběr 26, 50–51.
- Fröhlich, J. 1993: Průzkum skláren na Hůrkách, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 31/101, 167–172.
- Fröhlich, J. 1994: Die Glashütten des östlichen Böhmerwaldes. Überblick und neue Erkenntnisse. In: Ostbairische Grenzmarken, Passauer Jahrbuch für Geschichte. Kunst und Volkskunde 36, 89–94.
- Fröhlich, J. 1994a: Renesanční sklárny na Vilémově hoře. Archeologický příspěvek k historii rožmberské a buquoyské sklárny, Jihočeský sborník historický 63, 3–14.
- Fröhlich, J. 1995: Archeologický výzkum skláren v okolí Kašperských Hor, Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy 3, 94–118.
- Fröhlich, J. 1995a: Sklárny na statku Železná Ruda a v rychtách Hojsova Stráž a Hamry (Výsledky archeologického průzkumu), Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 33/103, 217–226.
- Fröhlich, J. 1996: K lokalizaci skláren v Novohradských horách, Jihočeský sborník historický 65, 3–9.
- Fröhlich, J. 2003: Sklářství Šumavy. In: Šumava. Příroda – historie – život. Praha, 615–626.
- Fröhlich, J. 2006: Vyhodnocení skleněných výrobků z archeologického výzkumu v areálu barokní sklárny u Božejova, okr. Pelhřimov. Rukopis, Archaia Brno, pracoviště Jihlava.
- Fröhlich, J. 2009: Nové poznatky z povrchového průzkumu zaniklých šumavských skláren, Výběr 46, 83–93.
- Fröhlich, J. – Gelnar, M. 2001–2002: Sklárna Kaltenbrunn na Šumavě a zhodnocení hmotných pramenů z výzkumu jejího stanoviště, Zlatá stezka 8–9, 197–207.
- Gross, H. 1908–1909: Několik objednávek skla z hutí Vimperských (1564–1592), Památky archeologické 23, 93–98.
- Hais, R. 2014: Rousínov v Lužických horách – obec brusičů skla a vodních brusíren, Sklár a keramik 64, 107–115.
- Haller, R. 1981: Historische Glashütten in den Bodenmaiser Wäldern. Grafenau.
- Haudum, F. 1980: Glas. Hohlglas aus den erloschenen Hütten des Böhmerwaldes. Schlägler Ausstellungskatalog 6. Schlägl.
- Häupler, H.-J. 1992: Die Geschichte der ältesten Glashütten in Eisenstein, Minulostí Západočeského kraje 28, 189–220.
- Hetteš, K. 1974: Sklářství. In: Nový, L. a kol., Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století). Praha, 253–260.
- Holý, V. 2007: Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou. Domažlice.
- Hrubý, P. – Hejhal, P. – Kašák, K. – Malý, K. – Valkony, J. 2009: The deserted Baroque glassworks in the cadastral territory of Nová Ves near Božejov (the district of Pelhřimov), Studies in Post-Mediaeval Archaeology 3, 479–500.
- Chalupa, A. a kol. 1966: Tereziánský katastr český, sv. 2. Rustikál (kraje K–Ž). Praha.
- Kolektiv 1988: Im Lande der künischen Freibauern. Heimatbuch für den mittleren Böhmerwald. 3. verbesserte Auflage. Grafenau.
- Komárek, J. 1882: Knížecí Hohenzollerské lesy správního obvodu Eisensteinského. Praha.

- Kovář, D. 2011: Příspěvek k nejstarším dějinám Štögrový huti u Volar, Zlatá stezka 18, 335–336.
- Kudrlička, V. 1986: Skelné hutě a sklárny na západní Šumavě. In: V. Kudrlička – J. Zálaha, Umění šumavských sklářů. České Budějovice, 138–240.
- Kuncl, P. 2014: Tam na Šumavě. Kronika šumavské obce Horská Kvilda. Plzeň.
- Lehner, W. 1992: Nicht nur alte Scherben geben Auskunft über die arbeit in der 600 Jahre alten Sternwald-Glashütte, Pfarrbrief Bad Leonfelden. Weinachten 92, 85–87.
- Lněničková, J. 1989: Sklárny v Podlesí (Vogelsangu), Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy 1, 35–45.
- Lněničková, J. 1990: Sklárny v Jelenově, Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy 2, 105–112.
- Lněničková, J. 1995: Sklárny v Hluboké (Tiefenthalu), Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy 3, 119–128.
- Lněničková, J. 1996: Šumavské sklářství. Sušice.
- Lněničková, J. 2001: Barokní sklárna na statku Vatětice (Wunderbacher Glashütte), Vlastivědný sborník Muzea Šumavy 4, 31–34.
- Malá, M. 2010: Šumava. Putování za krajinou a lidmi. Klatovy.
- Mareš, F. 1893: České sklo. Příspěvky k dějinám jeho až do konce XVIII. století. Praha.
- Mareš, F. – Sedláček, J. 1913: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu prachatickém. Praha.
- Mitmannsgruber, A. 1967: Glashütten um Liebenau, Oberösterreichische Heimatblätter 21, 17–36.
- Nový, P. 2008: Jablonecká bižuterie. Praha.
- Omelka, M. – Řebounová, O. 2008: Soubor korálků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha-Malá Strana), Archeologie ve středních Čechách 12, 887–961.
- Pils, L. – Rauscher, A. – Rauscher, F. – Holzer, R. 1995: 300 Jahre Christianberg – „tief drin im Böhmerwald“ 1694–1994. 2. Auflage. Idar-Oberstein.
- Praxl, P. 1963: Die Betelhütte St. Magdalena bei Wallern, Böhmerwaldler Heimatbrief, Nr. 3, 67–68.
- Praxl, P. 1983: Die ältesten Glashütten des Böhmerwaldes, Ostbairische Grenzmarken, Passauer Jahrbuch für Geschichte Kunst u. Volkskunde 25, 71–79.
- Praxl, P. 1991: Der Dreiländerberg. Zweite, erweiterte Auflage. Grafenau.
- Procházková, Z. 2009: Sklářství v Českém lese na Domažlicku a Tachovsku. Domažlice.
- Sacher, V. 1965: Svojkovské perle, Sklár 5, č. 25, nestr.
- Schebek, E. 1878: Böhmens Glasindustrie und Glashandel. Prag.
- Schwanzar, Ch. 1991: Glashüttengrabung, OÖ Museumsjournal 1, Folge 12/Dez., 58–59.
- Solar, J. 1970: Kösnerova skelná huť ve Vimperku, Výběr 7, 24–25.
- Starý, V. 2001: Kvilda – k dějinám obce a o místní malbě na skle, Vlastivědné zprávy Muzea Šumavy 5, 45–62.
- Stuchlá, P. 2003: Paměti vodňanských domů. D. I, 1480–1564. Vodňany.
- Štiess, B. 1951: Lötzova sklárna v Klášterském Mlýně u Rejštejna (Příspěvek k dějinám šumavských skláren), Časopis Společnosti přátel starožitností 59, 201–220.
- Štiess, B. 1954: Annín (Příspěvek k počátkům industrializace na Sušicku), Časopis Společnosti přátel starožitností 62, 206–214.
- Šties, B. 1956: Nové poznatky (K revisi starších údajů z dějin západočeského sklářství), Časopis Společnosti přátel starožitností 64, 113–122.
- Štiess, B. 1966: Několik kapitol z dějin skláren bývalého Královského hvozdu, Sklár a keramik 16, 84–88.
- Štiess, B. 1971: Páteřkové hutě (Kapitola k dějinám šumavských skláren), Sklár a keramik 21, 296–298.
- Teplý, F. 1936: Dějiny města Jindřichova Hradce. D. I, sv. 4. Jindřichův Hradec.
- Vávrová, J. 2005: Kapitoly z minulosti Kvildy. Druhé, rozšířené vydání. Kvilda.
- Volf, V. 2008: Jarkovice a Zejbišský dvůr – příklady dvou sídelních forem západní Šumavy. Nепublikovaná bakalářská práce. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK. Praha.
- Volf, V. – Volf, M. 2007: Zaniklá sklárna v Šancích u Pohoří na Šumavě. In: Historické sklo 4. Sborník pro dějiny skla. Čelákovice, 115–120.
- Wagner, H. 1985: Die Aufschreibungen des Franz Poschinger (1637–1701) vom Glashüttengut Frauenau. Ein Beitrag zur Kultur- u. Wirtschaftsgeschichte des Bayerischen Waldes. Glashistorische Forschungshefte Nr. 2. Sauerlach.
- Winkler, U. 1981: Zwischen Arber und Osser. Grafenau.
- Winter, Z. 1906: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha.
- Zálaha, J. 1986: Skelné hutě a sklárny na jižní Šumavě. In: V. Kudrlička – J. Zálaha, Umění šumavských sklářů. České Budějovice, 100–137.

PATTERLHÜTTEN IM BÖHMERWALD

Typische Erzeugnisse der Böhmerwalder Glashütten waren die Rosenkranzperlen, kurz benannt als Patterln. Diese dienten in der Übersee häufig als Zahlungsmittel für die Eingeborenen. Teilweise waren die Patterln ein Nebenprodukt der Glashütten, es sind aber auch Glashütten, die nur Patterln produzierten, nachgewiesen. Die Patterln wurden vom Mittelalter bis ins 19. Jahrhundert aus allen, damals bekannten Glassorten gefertigt. Es sind 19 Formentyps bekannt. Die Produktion von Patterln ist durch Archionachrichten, archeologischen Forschungen und auch durch die Namen der Glashütten dargelegt. Die Produktion von Patterln ist auch in benachbarten Regionen dokumentiert: im Böhmischem Wald, Oberpfälzer Wald, Bayrischen Wald, Mühlviertel, Gratzener Gebirge und auch auf der Böhmischem-Mährischen Anhöhe.

Fig. 1. Die Platzierung der Patterlhütten im Böhmerwald, in dem benachbartem Bayrischen Wald und Mühlviertel

Fig. 2. Formen der böhmerwaldler Patterln (nach Fröhlich 1989). 1–17, 19 – Abfall-Barockschicht der Thomashütte, 18 – Kösnerhütte in Winterberg, zweite Hälfte der 19. Jahrhunderts

Deutsch von Rudolf Hais